діалогічну єдність, що об'єднує мінімум дві репліки семантично і структурно; діалогічний абзац – комплекс двох або більше діалогічних єдностей, об'єднаних тематичної спільністю; діалог-текст, якщо він відповідає характеристикам зв'язності і цілісності. По-третє, діалогічна єдність виступає в якості одиниці діалогічного мовлення у фразеології радіообміну, яка представляє собою семантично і структурно-взаємопов'язані послідовності реплік, у яких характер другої репліки обумовлений характером першою.

Перспективами подальшого дослідження є використання фразових дієслів англійської мови у фразеології РЦА.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абрамова Т. В. Диалогическое единство «просьба-реакция» : на материале русского и английского языков : дисс. … канд. филол.наук : 10.02.19. / Абрамова Татьяна Валентиновна. – Воронеж, 2003. – 257 с.

2. Акимова О. В. Термин как единица терминологического поля и профессионального дискурса в разноструктурных языках : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.20. / Акимова Ольга Валерьевна. – Казань, 2004. – 254 с.

3. Грибова П. Н. Лингвистическая сущность диалогической речи, ее роль и место в системе национального литературного языка / П. Н. Грибова // Актуальные вопросы переводоведения практики перевода. – Электронный ресурс http://www.alba-translating.ru/index/php/

4. Мальковская Т. А. Англо-русские соответствия в языковой структуре радиообмена в режиме общения пилот-авиадиспетчер : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.20 / Мальковская Татьяна Александровна. – Пятигорск, 2004. – 163 с.

5. Мальцева С. В. Еліптичні пропозиції в питально-відповідних єдностях / С. В. Мальцева. Гуманітарні технології в соціальній сфері : URL : http: // portal. Gersen. Ru (2008. 28нояб.)

6. Махлина С. Т. Словарь по семиотике культуры / С. Т. Махлина. – СПб. : Искусство, 2009. – 752 с.

7. Михайлов Л. М. Грамматика немецкой диалогической речи [Текст] / Л. М. Михайлов. – М. : Высшая школа, 1994. – 110 с.

8. Плотникова А. В. Средства связи компонентов диалогических единств / А. В. Плотникова // Филологические науки в России и за рубежом : мат-лы межд. заоч. научной конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012г.). – СПб. : Реноме, 2012. – С. 157-159.

9. Тюріна С. Ю. Діалогічний дискурс у діловій міжкультурної комунікації / С. Ю. Тюріна // Міжнародний науково-практичний (електронний) журнал : URL: http: // www. Vfnglu. Wladimir. Ru (2008. 22нояб.)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Тимченко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету.

Наукові інтереси: комунікація, професійне мовлення, мовленнєва діяльність авіафахівців.

УДК 811.111’373’42:161.225.23

КОНТРОЛЬ НАД СИТУАЦІЄЮ СПІЛКУВАННЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ОСУДУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Оксана ЧЕРНЯК (Луцьк, Україна)

У статті розглянуто суть регулятивного впливу мовця на адресата при вираженні осуду, виокремлено стратегію контролю над ситуацією спілкування, проаналізовано тактики досягнення цієї стратегії при вираженні осуду, спрямованого як на форму, так і на зміст висловлення.

Ключові слова: *регулятивна макростратегія, мовленнєвий акт осуду, тактика наказу, тактика порівняння, тактика зауваження, тактика незгоди з думкою адресата.*

The article deals with the regulation influence of the speaker on the recipient in the censure expression. The strategy of the control at the communication situation has been singled out. The tactics of this strategy achievement, directed both at the form of the utterance and its contents, have been analyzed

Key words: *regulation macrostrategy, censure speech act, order tactics, comparison tactics, remark tactics, disagreement with the recipient tactics.*

Сучасна лінгвістична наука характеризується розширенням традиційного об’єкта дослідження: її фокус зміщено у сферу мовленнєвої діяльності, вивчення мовленнєвих процесів та динаміки мовленнєвої поведінки індивідів у соціальному середовищі. Усе більш актуальними стають питання відображення в мові суб'єктивних аспектів учасників соціальної взаємодії, зокрема прагматичний фактор, пов'язаний із використанням мови в процесі комунікативної діяльності. Комуніктивно-дискурсивна парадигма, що посідає чільне місце у лінгвістичних студіях з кінця ХХ століття, неухильно спрямовує свій інтерес на дослідження комунікативних одиниць побутового дискурсу, окремим зразком якого є висловлення осуду.

Актуальність дослідження визначається потребою детального аналізу ролі негативно-емотивних висловлювань у комунікації, що базується на урахуванні соціальних, міжособистісних, індивідуально-психологічних характеристик учасників дискурсу в конкретних умовах його перебігу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовленнєві акти негативної оцінки частково висвітлено в працях Т. А. Крисанової (дослідження висловлювань із негативною оцінкою адресата), Н. А. Одарчук (семантика і прагматика висловлювань відмови), С. В. Дорди (комунікативно-прагматичні особливості висловлювань, що передають каяття), Г. М. Кузенко (структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості висловлювань ревнощів), І. М. Рудик (комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням незгоди) тощо. Однак вивчення регулятивних стратегій осуду в англомовному художньому дискурсі не було предметом окремого дослідження.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути і проаналізувати регулятивні стратегії осуду в англомовному художньому дискурсі. Досягнення мети передбачає розв'язання наступних **завдань:** розкрити суть регулятивного впливу мовця на адресата при вираженні осуду, виокремити стратегію контролю над ситуацією спілкування, проаналізувати тактики досягнення цієї стратегії при вираженні осуду, спрямованого як на форму, так і на зміст висловлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору мовленнєвого статусу, висловлення осуду, які є предметом нашого дослідження, є окремим прагматичним типом висловлення. Осуд можна вважати мовленнєвим актом (надалі – МА), якщо взяти за основу визначення останнього як базової одиниці вербальної комунікації; інтенційно й ситуаційно зумовленого, граматично й семантично організованого висловлення, що супроводжується відповідними діями мовця, спрямованими на адресата та його реакцію [5, с. 373]. Г. І. Приходько зазначає, що останнім часом в завдання прагматики все частіше стали включати дослідження загальних принципів інтерпретації мовленнєвих актів, які розглядаються як підклас комунікативних (не обов'язково вербальних) актів, а зокрема проблеми інтерпретації наміру мовця, який виявляється за буквальним значенням мовних виразів [4, с. 60].

Комунікативна стратегія як продумана спланована дія здійснюється за допомогою конкретної комунікативної тактики, під якою розуміють визначену лінію поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на одержання бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного; мовленнєві прийоми, які дають змогу досягти комунікативної мети [1, с. 120]. Це гнучке динамічне використання мовцем наявних у нього вербальних умінь побудови мовленнєвого ходу згідно з наміченим планом мовленнєвих дій для досягнення мовного завдання спілкування, яке обмежене межами мовленнєвої взаємодії [2, с. 39]. Комунікативна тактика, на відміну від комунікативної стратегії, передусім співвідноситься не з комунікативною ціллю, а з набором комунікативних намірів [3, с. 11].

Осуд – це МА, в якому вербалізується інтенція мовця висловити адресату негативну оцінку за ту чи іншу дію (або її відсутність). Причиною осуду слугує негативний учинок адресата, що сприймається мовцем як порушення стандарту поведінки, як аморальна дія, яку мовець не схвалює. Аналіз ілюстративного матеріалу показує, що здебільшого осуд є реакцією на порушення адресатом правил соціального та мовленнєвого етикету, конвенцій і норм, що регламентують поведінку комунікантів, а також невідповідність дій адресата очікуванням мовця. Тому, як свідчить наш фактичний матеріал, у межах регулятивної макростратегії осуду можуть бути виокремлені такі стратегії: контроль над ситуацією спілкування; корекція поведінки адресата; спонукання до дії; зміна емоційного стану адресата. У цій статті ми розглянемо стратегію контролю над ситуацією спілкування.

У міжособистісній інтеракції осуд є реакцією на порушення одним із комунікантів (адресатом) правил і норм мовленнєвого спілкування, прийнятих у відповідному соціумі. Причиною осуду слугує висловлення адресата, яке викликає незадоволення мовця. При цьому осуд може викликати і форма висловлення, і його зміст.

Осуд, спрямований на форму висловлення, може становити реакцію мовця на такі порушення норм спілкування, як екстралінгвістичне та просодичне оформлення висловлення (підвищення голосу, байдужий тон тощо) та використання нецензурних і лайливих слів. У цьому випадку стратегія контролю над ситуацією спілкування може бути досягнута тактикою наказу і тактикою порівняння.

Тактика наказу використовується для експліцитної негативної оцінки висловлення адресата. Вона реалізується за допомогою наказового способу дієслів говоріння (*speak, talk, sound*). Наприклад:

(1) "You're not a fool, so please ***don't talk like one*** *– " (D. Hamilton. Dark Charade, p. 129).*

Осуд, спрямований на форму висловлення, виражається менш розгорнуто, мовцеві немає потреби наводити аргументи, оскільки адресатові не потрібні докази правомірності негативної оцінки його дій. Провина порушника етикетних правил є очевидною. Цим пояснюється й велика експліцитність вираження негативної оцінки.

Для збереження "обличчя" співрозмовника мовець вдається до пом'якшення висловлення, що досягається шляхом деінтенсифікації оцінки. Для деінтенсифікації негативної оцінки зазвичай

використовується **порівняння**, яке слугує засобом імпліцитної негативної оцінки висловлення адресата. Наприклад:

(2) ***'You sound as if you hate me****,' she said (S. King. Thinner, p. 94);*

(3) 'Billy, it's not like that at all. ***You sound like you've got some crazy idea or other.*** *I don't know what it is -' (S. King. Thinner, p. 34);*

*(4) "****You talk as if we're playing*** *some sort of game", she said from behind the barrier of the shirt (S. Weston. Habit of Command, p.51).*

У наведених прикладах мовець не прямо зазначає, що він не схвалює форму висловлення адресата, а використовує порівняння (*as if you hate me, like you've got some crazy idea, don't talk like one, as if we're playing*), що пом'якшує осуд і слугує засобом збереження "обличчя" адресата.

Загалом можна відзначити, що осуд, спрямований на форму висловлення, характеризується стислістю викладу та меншою емоційністю, порівняно з осудом, спрямованим на зміст висловлення. У цих випадках мовець вважає, що має "право на осуд" й усвідомлено використовує його для регулювання поведінки інших.

Мовець може виявляти своє *негативне ставлення не лише до форми, а й до змісту висловлення адресата*, яке не збігається з очікуваннями адресата або сприймається ним як хибне чи несправедливе. У цьому випадку стратегія контролю над ситуацією спілкування може бути досягнута такими тактиками:

7. ***тактика зауваження***

Використовуючи тактику зауваження, мовець прямо зазначає, що він не схвалює те, що було сказано адресатом. Він робить зауваження для того, щоб викликати в адресата почуття провини й попередити його подібні висловлення в майбутньому. Проаналізуємо приклади:

*(5) "****It is impolite to criticize the clothes so other customers can hear you****" (R. Leigh. One Girl at a Time, p. 8);*

(6) ***"I don't think Dulcie's marriage is a suitable subject for discussion around the dinner table"*** *(J. Baird. Raul's Revenge, p. 53);*

*(7) "****I prefer to be called by my full name****, if you don't mind," Mr. Neasden said pompously (A. Weale. Footprints in the Sand, p.64).*

Отож мовець робить зауваження адресатові, безпосередньо вказуючи, що неввічливо критикувати одяг перед іншими покупцями (приклад 5), що одруження Дулсі – не найкраща тема для обговорення за обіднім столом (приклад 6). Мовець зазначає, що йому не подобається, як до нього звертаються, він надає перевагу, щоб його називали повним ім'ям (приклад 7). Тактика зауваження використовується, щоб поставити адресата в незручне становище й викликати в нього почуття провини.

Тактика зауваження може реалізовуватись також за допомогою вокатива: *(8) "I've pretty much read it – " I halt as Eddie raises a hand in reproof. "****Samantha, Samantha, Samantha****," he says in avuncular tones, shaking his head. (S. Kinsella. The Undomestic Goddess, p. 141).*

У наведеному прикладі мовець (Едді) осуджує адресата (Саманту) за те, що вона неуважно прочитала текст контракту. При цьому він не безпосередньо робить їй зауваження, а використовує вокатив, який, поєднуючись із стилістичним прийомом повтору та використанням невербальних засобів вираження осуду (підняття руки, використання повчального тону, хитання головою) виступає ефективним засобом досягнення перлокутивного впливу.

- ***тактика незгоди з думкою адресата***

Ця тактика використовується, коли мовця не влаштовує висловлення комунікативного партнера, яке є хибним чи несправедливим. Осуд використовується для того, щоб вплинути на ментальний стан співрозмовника, змінити думку чи переконати у своїй правоті. Наприклад:

*(9) Charlotte laughed. "****What makes you think he'd look at either of us?*** *He may be saving himself for the beautiful signorinas at the Italian resort islands, or a Nordic diving instructress" (A. Weale. Footprints in the Sand, p. 38).*

У наведеному фрагменті мовець (Шарлотта) осуджує Діану за те, що та "полює" за нареченими. Вона не погоджується з Діаною, що вони мають привернути увагу Річмонда до себе. Проте в цьому випадку мовець пом'якшує свій осуд, використовуючи запитальну форму. Тому незгода звучить не так категорично.

Досить часто мовець осуджує адресата за небажання зрозуміти його:

(10) ***"You don't understand,"*** *he explained, as she prodded up the vein at the crook of his arm (C. Barker. The Inhuman Condition, p. 32).*

Осуд тут звучить досить різко. Мовець, указуючи, що адресат його не розуміє, має на меті вплинути на його ментальний стан.

Отож регуляція поведінки партнера через стимуляцію почуття провини й сорому є конфліктонебезпечною. Використання осуду в ситуації модифікації поведінки й емоційного стану співрозмовника передбачає вибір комунікативних тактик залежно від бажання мовця приховати свої негативні емоції та зберегти "обличчя" адресата. Мовець може використовувати різні мовні

засоби, які послаблюють категоричність оцінки й роблять його висловлення ввічливішим. Проте, як свідчить ілюстративний матеріал, стратегія контролю над ситуацією спілкування використовується не часто порівняно з іншими стратегіями регуляції.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр "Акад.", 2004. – 344 с.
2. Зернецкий П.В. Лингвистические аспекты теории речевой деятельности /П.В. Зернецкий // Языковые процессы и единицы: Межвуз. сб. науч. тр.– Калинин: Изд-во КГУ, 1988.– С.36–41.
3. Клюев Е.В. Речевая коммуникация : Учеб. пособ. для ун-тов и вузов / Е.В.Клюев. – М.: ПРИОР, 1998.– 224 с.
4. Приходько А.И. Семантика и прагматика оценки в современном английском языке/А.И.Приходько. – Запорожье: Изд-во Запорож. гос. ун-та, 2004.– 321с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Baird J. Raul's Revenge.– N.Y.: Harlequin Books, 1997.– 189 p.
2. Barker C. The Inhuman Condition, 1986.– 74 p.– (CD "English Literature")
3. Hamilton D. Dark Charade.– N.Y.: Harlequin Books, 1987.– 189 p.
4. King S. Thinner.– 155 p.– (CD "English Literature")
5. Kinsella S. The Undomestic Goddess.– L.: Black Swan, 2006.– 416 p.
6. Leigh R. One Girl at a Time.– N.Y.: Harlequin Books, 1991.– 188 p.
7. Weale A. Footprints in the Sand.– N.Y.: Harlequin Books, 1993.– 186 p.
8. Weston S. Habit of Command.– N.Y.: Harlequin Books, 1993.– 186 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Черняк – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: семантичне та лінгвопрагматичне вивчення мовних одиниць.

УДК 81'1'42

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСЕМ З РОЗМИТИМ ДЕНОТАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ ЯК СПОСІБ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ

Олена ЧОРНА (Кіровоград, Україна)

У статті описано лексичні засоби мовного маніпулювання, що типово використовуються у промовах політиків високого рангу.

***Ключові слова**: мовна маніпуляція, денотативне значення, конотативне значення, семантична редукція, абстрактна лексика, двоїннісна орієнтація.*

The paper surveys lexical means of language manipulation which are typically employed in the speeches of top rank politicians.

***Key words**: language manipulation, denotative meaning, connotative meaning, semantic reduction, abstract lexis, two-valued orientation.*

Однією із головних характеристик, яку дослідники, незалежно від мети та філософсько-методологічного підґрунтя їх студій, приписують політичному дискурсові є маніпулятивність (Г. Почепцов, О. Іссерс, О. Шейгал, О. Михальова, В. Красних, Р. Лакофф, Дж. Ліч та інші). Поняття «маніпуляція» – полісемантичне і в найзагальнішому розумінні означає «керування діями та бажаннями людини, що суперечать її інтересам». Похідним від нього виступає термін «мовна маніпуляція», яку розглядаємо як вид психологічного впливу, спрямований на спонукання адресата до визначених адресантом дій, здійснюваний за допомогою прихованого структурування світу у свідомості адресата засобами мови, що має наслідком штучне внесення до його психіки цілей, бажань, намірів, установок, котрі не збігаються з тими, які об'єкт впливу міг би сформулювати самостійно [4 : 77].

Мета статті – схарактеризувати лексичні засоби маніпулятивного впливу на адресата (соціум) у політичному дискурсі шляхом аналізу текстів промов та інтерв'ю президентів України, США та Росії. **Об'єктом** дослідження виступає лексичний рівень названих політичних текстів, а **предметом** – лексичні засоби, які сприяють досягненню маніпулятивної мети політика. **Матеріал розвідки** складають 12 текстів промов й інтерв'ю президентів В. Януковича, Д. Медвєдєва та Б. Обами як зразки новітнього політичного дискурсу (2008–2012 рр.).

Таким чином, спрямованість політичного мовлення Президента не вичерпується інформативною ціллю. Більш того, дослідники політичного дискурсу (далі – ПД) не вважають названу ціль основною [див., напр. 1; 2; 4]. На нашу думку, комунікація рівня «соціум – чинний Президент» має дуалістичну орієнтацію: 1) підкреслення ефективності власної діяльності як лідера держави, а відповідно й утвердження свого права на найвищу виборну посаду;